

بعضی از آثار وارده درباره ماه رجب
۱- از ابوبکر صدیق رضی الله عنه از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که فرموده اند: «إن الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السموات والأرض، والسنة اثنا عشر شهراً، منها أربعة حرم: ثلاث متواليات ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم، ورجب مضر الذي بين جمادى وشعبان...» الحديث متفق عليه.^۱

زمان بر همان روالی که روز اول خداوند آسمانها و زمین را خلق کرده می چرخد و دور می زند، و سال دوازده ماه است، چهار ماه آن از ماههای حرام محسوب می شوند، سه تا پشت سر هم می آیند، ذوالقعدة، ذوالحجه، محرم، و ماه رجب که میان ماههای جمادی الثانی و شعبان قرار دارد.

۲- از مجاهد روایت شده که گفته است: من و عروه بن زبیر وارد مسجد شدیم، دیدیم که عبدالله بن عمر - رضی الله عنهما - در حجره عایشه - رضی الله عنها - نشسته است، و تعدادی از مردم در مسجد مشغول خواندن صلاة الضحی بودند، از عبدالله بن عمر در مورد نماز آنها سؤال کردیم، در جواب گفت: بدعت است، سپس (شخصی) به او گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله چند عمره انجام داده است؟ گفت: چهار عمره، یکی از آنها در ماه رجب بوده است، دوست نداشتم سخنش را رد کنیم، در ادامه می گوید: و شنیدیم که ام المؤمنین عایشه - رضی الله عنها - در حجره خودش مشغول مسواک زدن است، عروه گفت: ای ام المؤمنین آیا می شنوی که ابو عبدالرحمن چه می گوید؟ گفت: چه می گوید؟ گفت می گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله چهار عمره انجام داده اند و یکی از آنها در ماه رجب بوده است، عایشه صدیقه جواب داد: خداوند بر ابو عبدالرحمن رحم کند،

۱- رواه البخاری فی صحیحه مع فتح الباری، کتاب الأضاحی، حدیث شماره: (۵۵۵۰) و مسلم کتاب

القسماء، حدیث: (۱۶۷۹).

پیامبر ﷺ هر عمره‌ای را که انجام داده (ابن عمر) با ایشان بوده و حضور داشته، و آن حضرت ﷺ هرگز در ماه رجب به عمره نرفته است.^۱

۳- از ابی هریره رضی الله عنه از پیامبر ﷺ روایت شده که فرمودند: «لا فرع ولا عتیره» فرع و عتیره هیچ کدام درست نیستند، فرع اولین بچه چهارپایان است که برای طاغوت‌ها ذبح می‌کردند، و عتیره چیزی بود که در ماه رجب ذبح می‌کردند.^۲

۴- از اسامه بن زید - رضی الله عنهما - روایت شده که گفت: گفتم ای رسول خدا ﷺ شما را ندیده‌ام که در هیچ ماهی به اندازه ماه شعبان روزه بگیرید؟ پیامبر ﷺ فرمود: «ذلک شهرٌ یغفل الناس عنه، بین رجب و رمضان، وهو شهر ترفع فیہ الأعمال إلى رب العالمین، فأحبُّ أن یرفع عملی وأنا صائمٌ».^۳

این ماهی است که مردم از آن غافل هستند، ماهی است میان رجب و رمضان قرار دارد، ماهی است که اعمال مردم بسوی خداوند بلند می‌شوند، دوست دارم اعمال من به سوی خداوند بلند شوند در حالی که روزه هستم.

۵- از مجیبۀ الباهلی از پدرش یا عمویش روایت شده که او نزد پیامبر ﷺ آمد، سپس رفت و بعد از یک سال آمد که حال و وضعیت قیافه‌اش تغییر کرده بود، گفت: ای رسول خدا ﷺ آیا مرا نمی‌شناسی؟ پیامبر ﷺ فرمود: تو کیستی؟ گفت: من همان باهلی

۱- رواه البخاری فی صحیحہ المطبوع مع فتح الباری، (۵۹۹/۹)، کتاب عمره، حدیث (۱۷۷۵-۱۷۷۶) و مسلم، کتاب الحج، حدیث شماره: (۱۲۵۵).

۲- رواه البخاری فی صحیحہ مع فتح الباری، (۵۹۶/۹)، کتاب العقیقه، حدیث شماره (۵۴۷۳) و مسلم، کتاب الأضاحی، حدیث: (۱۹۷۶).

۳- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۲۰۱/۵) و رواه النسائی فی سننه، (۱۰۲/۴)، کتاب الصیام، علامه البانی گفته است: این إسناد حسن است. به سلسله ی احادیث صحیحہ (۴/۵۲۲) مراجعه شود.

هستم که سال گذشته نزد شما آمدم، پیامبر ﷺ فرمود: «فما غیرک، وقد کنت حسن الهیئة؟» ... قال ﷺ: «صم من الحرم و اترک، صم من الحرم و اترک، صم من الحرم و اترک» و قال بأصبعة الثلاثة فضمها ثم أرسلها.^۱

چه چیزی باعث شده که قیافهات تغییر کند در حالی که قیافه‌ای قشنگ داشتی؟ ... پیامبر ﷺ فرمود: از ماه‌های حرام روزه بگیر و افطار کن سه مرتبه این سخن را تکرار کرد، و با انگشتانش عدد ۳ را نشان می‌داد یعنی در هر ماه سه روز روزه بگیر.

۶- از عثمان بن حکیم انصاری روایت شده که گفت: از سعید بن جبیر از روزه ماه رجب سؤال کردم؟ آن زمان هم در ماه رجب قرار داشتیم، در جواب گفت: از ابن عباس - رضی الله عنهما - شنیده‌ام که می‌گفت: رسول خدا ﷺ روزه می‌گرفت حتی می‌گفتیم روزه است و افطار نمی‌کند، و گاهی هم افطار می‌کرد به طوری که می‌گفتیم پیامبر ﷺ روزه نمی‌گیرد.^۲

۷- از ابن عمر - رضی الله عنهما - روایت شده که پیامبر ﷺ چهار عمره انجام داده است که یکی از آنها در ماه رجب بوده است.^۳

۱- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۲۸/۵) و رواه ابوداود فی سننه، (۸۰۹/۲-۸۱۰)، کتاب الصوم، حدیث شماره (۲۴۲۸)، سنن ابن ماجه (۵۵۴/۱) کتاب الصیام، حدیث شماره: ۱۷۴۱، و سنن بیهقی (۴/۲۹۱، ۲۹۲) کتاب الصیام، منذری گفته است: بعضی از شیوخ ما این حدیث را بخاطر اختلاف در اسم راوی که آیا مجیبه باهلی است یا ابومجیبه باهلی ضعیف دانسته اند و این اعتراضی بجا است، به مختصر سنن ابوداود (۳/۳۰۶) حدیث شماره: ۲۳۱۸ مراجعه شود.

۲- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۲۳۱/۱) و رواه مسلم فی صحیحه، (۸۱۱/۲)، کتاب الصیام، حدیث (۱۱۵۷)، و سنن ابوداود، حدیث شماره: ۲۴۳۰.

۳- رواه الترمذی فی سننه، (۲۰۷/۲)، حدیث شماره (۹۴۱)

۸- از ابی الملیح روایت شده گفت: مردی صدا برآورد و گفت: ای رسول خدا ﷺ ما در زمان جاهلیت در ماه رجب حیوانی را ذبح می کردیم، شما چه دستوری می دهید؟ پیامبر ﷺ گفت: «اذبحوا لله فی أی شهرٍ کان وبروا الله عزّ وجل وأطعموا»^۱.
«فقط برای خدا و به خاطر او ذبح کنید در هر ماهی که باشد، و از او اطاعت و فرمانبرداری کنید، و تهیدستان و گرسنگان را اطعام دهید».

۹- از یحیی بن زراره بن کریم بن الحارث بن عمرو الباهلی روایت شده گفت: از پدرم شنیدم که می گفت از پدرش حارث بن عمرو شنیده در حجة الوداع با پیامبر ﷺ ملاقات کرده است، از میان مردم نفری گفت: ای رسول خدا ﷺ نظرت در مورد ذبح نمودن اولین بچه چهارپا که ذبح شود چیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: «من شاء عتر ومن شاء لم یعتر، ومن شاء فرع ومن شاء لم یفرع، وفی الغنم أضحیتها، وقبض أصابعه إلا واحدة»^۲.

«هر کس دوست دارد در ماه رجب حیوانی را ذبح کند، آن را انجام دهد و هر کس دوست ندارد ذبح نکند، هر کس دوست دارد اولین بچه چهارپا را ذبح کند مختار است و هر کس دوست ندارد آن را انجام ندهد، و در گوسفندان قربانی وجود دارد، و با اشاره تمام انگشتان دست را مُشت کرده بود به جز یکی از آنها».

۱- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۷۶/۵) و رواه ابوداود فی سننه، (۲۵۵/۳)، حدیث (۲۸۳۰)، و سنن نسائی (۷/ ۱۶۹، ۱۷۰)، کتاب الفرع والعتیره، و سنن ابن ماجه (۲/ ۱۰۵۷، ۱۰۵۸) کتاب الذبائح، حدیث شماره: ۳۱۶۷، و مستدرک حاکم (۴/ ۲۳۵) کتاب الذبائح، و گفته: اسناد این حدیث صحیح است، و ذهبی نیز با او موافقت کرده است.

۲- رواه النسائی فی سننه، (۷/ ۱۶۸-۱۶۹) و رواه الحاکم فی المستدرک، (۴/ ۲۳۶)، کتاب الذبائح، و گفته: اسناد این حدیث صحیح است، و ذهبی گفته: این حدیث بر شرط شیخین است.

۱۰- از مخنف بن سلیم روایت شده است می گوید: در عرفات در خدمت پیامبر ﷺ ایستاده بودیم از او شنیدم می فرمود: «یا أيها الناس علی کل اهل بیت فی کل عام أضحیة وعتیرة هل تدرن ما العتیرة؟ هی الی تسمونها الرجیة».^۱

«ای مردم بر تمام افراد خانواده در هر سال یک قربانی و یک عتیره واجب است، آیا می دانید عتیره چیست؟ همان چیزی است که آن را رجیبه می نامید یعنی چیزی که در ماه رجب ذبح می شود».

۱۱- از ابی رزین لقیط بن عامر العقیلی روایت شده که گفت: گفتم ای رسول خدا ﷺ! در زمان جاهلیت در ماه رجب حیوانی را ذبح می کردیم، از آن می خوردیم و هر کس نزد ما می آمد به آن می دادیم، پیامبر ﷺ فرمود: «لابأس به»^۲ هیچ اشکالی ندارد.

۱۲- عمرو بن شعیب از پدرش او هم از جد خود روایت می کند و می گوید: در مورد عقیقه از پیامبر ﷺ سؤال شد؟ ... و همچنین از عتیره هم سؤال شد؟ فقال: «العتیرة حق»^۳ پیامبر ﷺ فرمود: عتیره (حیوانی که در ماه رجب ذبح می شود) حق است.

۱۳- از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده که پیامبر ﷺ از روزه ماه رجب نهی فرموده است.^۱

۱- رواه احمد فی مسنده، (۲۱۵/۴) و رواه النسائی فی سننه، (۱۶۷/۷-۱۶۸) کتاب الفرع والعتیره، و رواه الترمذی، حدیث (۱۵۵۵) و لفظ حدیث از او است و گفته: این حدیث حسن غریب است، سنن ابوداود، کتاب الضحایا، حدیث شماره: ۲۷۸۸. برای تفصیل بیشتر به: معالم السنن ۴/ ۹۴ مراجعه شود.

۲- رواه النسائی فی سننه، (۱۷۱/۷) کتاب الفرع والعتیره، سنن الدارمی (۸۱/۲) باب فی الفرع والعتیره، رواه ابن حبان فی صحیحه، حدیث (۱۶۰۷). به موارد الظمان الی زوائد ابن حبان، کتاب الأضاحی، حدیث شماره: ۱۶۰۷ مراجعه شود.

۳- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۱۸۳/۳)، و رواه النسائی فی سننه، (۱۶۸/۷) کتاب الفرع والعتیره، و سیوطی آن را در جامع الصغیر ۲/ ۱۸۷ آورده و اشاره کرده که این حدیث حسن است.

۱۴- انس بن مالک می گوید: زمانی که ماه رجب می رسید پیامبر ﷺ می گفت: «اللهم بارک لنا فی رجب و شعبان و بارک لنا فی رمضان». وکان یقول «ليلة الجمعة غراء و یومها أزهراً».^۲

«پروردگارا! در ماه رجب و شعبان و رمضان برای ماه رحمت و برکت خود را نازل بفرما» و می فرمود: «شب جمعه شبی شریف و بزرگ است و روزش قشنگ تر و نورانی تر می باشد».

ابن حجر می گوید: در مورد فضل و بزرگی ماه رجب و در مورد روزه اش به طور معین و در مورد قیام شبی مخصوص در آن ماه حدیث صحیحی که صلاحیت حجت و استدلال داشته باشد وارد نشده است، و قبل از من که قاطعانه این مطلب را بیان کرده ام امام حافظ ابواسماعیل الهروی به این مطلب اشاره کرده و با اسناد صحیح از او روایت کرده ایم، و از غیر او هم روایت کرده ایم.^۳

سپس بعضی از احادیث ضعیف و موضوع را در این مورد بیان می کند که بصورت خیلی مختصر مجموعه ای را ذکر می کنیم:

۱- رواه ابن ماجه فی سننه، (۵۵۴/۱)، کتاب الصیام، حدیث (۱۷۴۳) و در این سند داود بن عطاء مدنی آمده که در ضعف او اتفاق دارند، ابن جوزی می گوید این حدیث صحیح نیست. به مصباح الزجاجة فی زوائد ابن ماجه ۲/ ۷۷، ۷۸ و العلل المتناهية ۲/ ۶۵ حدیث شماره: ۹۱۳ و تهذیب التهذیب ۳/ ۱۹۳- ۱۹۴ ترجمه ی شماره: ۳۷۰ مراجعه شود.

۲- رواه الإمام احمد فی مسنده، (۲۵۹/۱)، و در این سند زائده بن ابی الرقاد آمده که امام بخاری او را منکر الحدیث گفته است، و امام نسائی گفته: نمی دانم او کی است؟. به تهذیب التهذیب ۳/ ۳۰۵ ترجمه ی شماره: ۵۷۰ مراجعه شود.

۳- به کتاب تبیین العجب بما ورد فی فضل رجب، ص ۶ مراجعه شود.

از احادیث ضعیف

حدیث: «إن فی الجنة نهرًا یقال له رجب ماءه أشد بياضاً من اللبن وأحلی من العسل من صام يوماً من رجب سقاه الله من ذلك النهر».^۱

«در بهشت رودی وجود دارد به آن رجب می گویند، آبش از شیر سفیدتر و از عسل شیرین تر است، هر کس یک روز در ماه رجب بگذرد خداوند از این رود او را آب خواهد داد».

حدیث: «اللهم بارک لنا فی رجب وشعبان وبلغنا رمضان».^۲

پروردگارا در ماه رجب و شعبان برای ماه رحمت و برکت نازل بفرما و ما را به ماه رمضان برسان.

حدیث: «أن رسول الله ﷺ لم یصم بعد رمضان إلا رجباً وشعبان».^۳

رسول خدا ﷺ بعد از ماه رمضان به جز در ماه رجب و شعبان روزه نگرفته است.

۱- قال ابن حجر: ذكره ابوالقاسم التیمی فی كتاب الترغیب و الترهیب، و ذكره الحافظ الإصفهانی فی كتاب فضل الصیام و رواه البیهقی فی فضائل الأوقات. برای تفصیل بیشتر به: تبیین العجب، ص: ۹، ۱۱ والعلل المتناهیة ۲ / ۶۵ مراجعه شود.

۲- مسند امام احمد ۱ / ۲۹۵، و در این سند زائده بن ابی الرقاد آمده که امام بخاری او را منکر الحدیث گفته است، و امام نسائی گفته: نمی دانم او کی است؟. به تهذیب التهذیب ۳ / ۳۰۵ ترجمه‌ی شماره: ۵۷۰ مراجعه شود.

۳- ابن حجر می گوید: بیهقی می گوید این حدیث موضوع است چون در سند آن یوسف بن عطیه وجود دارد او هم جداً ضعیف است. به تبیین العجب، ص ۱۲ مراجعه شود.

و از احادیث موضوع

حدیث: «رجب شهر الله و شعبان شهری و رمضان شهر امتی».^۱
ماه رجب، ماه خدا، و شعبان ماه من (پیامبر ﷺ) و رمضان ماه امت من است.
حدیث: «فضل رجب علی سائر الشهور کفضل القرآن علی سائر الأذکار
...».^۲

فضل و بزرگی ماه رجب به نسبت سایر ماه‌های دیگر مثل فضل و بزرگی قرآن بر
سایر اذکار و کتاب‌های دیگر است.

حدیث: «رجب شهر الله الأصم، من صام من رجب يوماً ایاناً واحتساباً استوجب
رضوان الله الأكبر».^۳

ماه رجب ماه خدا و ماه کر است (به آن ماه کر می‌گویند زیرا عرب در آن ماه
نمی‌جنگیدند و شیبخون نمی‌زدند و غارت نمی‌کردند لذا صدای چکاچک اسلحه و
صدای کسی برای کمک شنیده نمی‌شد) هر کس در ماه رجب از روی ایمان و تقوی
یک روز روزه بگیرد رضایت بزرگ خدا برای او واجب می‌گردد.

۱- ابن دحیه می‌گوید: این حدیث موضوع است، به تبیین العجب، ص ۱۳-۱۵ مراجعه شود، ابن
جوزی هم گفته: این حدیث موضوع است، به الموضوعات ۲/ ۲۰۵-۲۰۶ مراجعه شود.

۲- ابن حجر می‌گوید: مردان اسناد حدیث همگی ثقة و مورد اطمینان هستند به جز السقطی که آفت
است و به درست کردن حدیث مشهور است، به کتاب تبیین العجب، ص ۱۷ مراجعه شود.

۳- به کتاب تبیین العجب، ص ۱۷، و الفوائد المجموعة للشوکانی، ص ۴۳۹ حدیث شماره:
۱۲۶۰ مراجعه شود.

و حدیث: «من صام ثلاثة أيام من رجب كتب الله له صيام شهرٍ ومن صام سبعة أيام أغلق عنه سبعة أبواب من النار...»^۱.

هر کس در ماه رجب سه روز روزه بگیرد خداوند اجر و ثواب یک ماه را برای او می‌نویسد، و هر کس هفت روز روزه بگیرد هفت در از درهای جهنم بر او بسته می‌شود.

و حدیث: «من صلى المغرب في أول ليلة من رجب ثم صلى بعدها عشرين ركعة، يقرأ في كل ركعة بفاتحة الكتاب، وقل هو الله احد مرة، ويسلم فيهن عشر تسليمات، أتدرون ما ثوابه؟ ... قال: حفظه الله في نفسه وأهله وماله وولده، وأجير من عذاب القبر، وجاز على الصراط كالبرق بغير حساب ولا عذاب»^۲.

هر کس در اولین شب ماه رجب نماز مغرب را بخواند، سپس بعد از آن بیست رکعت نماز بخواند، در هر رکعت سوره فاتحه و قل هو الله احد را یک مرتبه بخواند، و این بیست رکعت را با ده سلام ادا کند (یعنی دو رکعت دو رکعت بخواند) آیا می‌دانید ثواب و اجر این کار چقدر است؟ فرمود: خداوند خودش خانواده‌اش، مال و ثروتش، فرزندانش، را محفوظ می‌کند، او را از عذاب قبر پناه می‌دهد، و بدون حساب و عذاب از روی پل صراط مانند برق رد می‌شود و نجات پیدا می‌کند.

۱- این حدیث موضوع است: به الموضوعات ابن جوزی، ص (۲/۲۰۶) و تبیین العجب، ص (۱۸) و اللآلیء المصنوعة للسيوطی، (۲/۱۱۵) مراجعه شود.

۲- به الموضوعات ابن جوزی، (۲/۱۲۳) و تبیین العجب، ص (۲۰) و الفوائد المجموعة ص: ۴۷ حدیث شماره: ۱۴۵ مراجعه شود.

و حدیث: «من صام من رجب و صلی فیہ اربع رکعات ... لم یمت حتی یری مقعده من الجنة أو یری له»^۱.

هر کس در ماه رجب روزه بگیرد و چهار رکعت نماز در آن بخواند ... قبل از اینکه از دنیا برود و بمیرد جایگاه خود را در بهشت می بیند یا به او نشان داده می شود.

و حدیث صلاة الرغائب: «رجب شهر الله وشعبان شهري ورمضان شهر أمتي، ولكن لاتغفلوا عن أول ليلة جمعة من رجب فإنها ليلة تسميها الملائكة الرغائب، وذلك أنه إذا مضى ثلث الليل لا يبقى ملك مقرب في جميع السموات والأرض، إلا ويجمعون في الكعبة وحواليها، فيطلع الله عز وجل عليهم اطلاعة فيقول: ملائكتي سلوني ما شئتم، فيقولون: يا ربنا حاجتنا إليك أن تغفر لصوم رجب، فيقول الله عز وجل: قد فعلت ذلك، ثم قال ﷺ: وما من أحد يصوم يوم الخميس اول خميس في رجب، ثم يصلی فیما بین العشاء والعتمة، یعنی ليلة الجمعة تثنی عشرة رکعة ... الخ»^۲.

«رجب ماه خدا، شعبان ماه من، و رمضان ماه امت من است، اما از اولین شب جمعه ماه رجب غافل نشوید، شبی است که ملائکه آن را رغائب می نامند، و رغائب آن است که زمانی که یک سوم شب گذشت هیچ ملائکه ای مقرب در آسمان ها و زمین باقی نمی ماند مگر اینکه در کعبه و کنار آن جمع می شوند، خداوند از آنها می خواهد تا چیزی را طلب کنند، می فرماید: ای ملائکه های من آنچه می خواهید از من طلب کنید،

۱- حدیث موضوع: به الموضوعات ابن جوزی، (۱۲۴/۲) و تبیین العجب، ص (۲۱) و الفوائد المجموعه، ص (۴۷) مراجعه شود.

۲- حدیث موضوع: به الموضوعات ابن جوزی، (۱۲۴/۲) و تبیین العجب، ص (۲۲-۲۴) و الفوائد المجموعه، ص (۴۷-۵۰) حدیث شماره: ۱۴۶ مراجعه شود.

آنها هم می گویند: پروردگارا! نیاز ما این است که هر کس روزه ماه رجب را بگیرد او را عفو کنی و گناهانش را پاک گردانی، خداوند هم می گوید: این کار را کردم. سپس پیامبر ﷺ می گوید: هر کس روز پنجشنبه را روزه بگیرد، اولین پنجشنبه ماه رجب، سپس میان عشاء و تاریکی شب، یعنی شب جمعه، دوازده رکعت نماز بخواند...».

حدیث: «من صلى ليلة النصف من رجب أربع عشرة ركعة يقرأ في كل ركعة الحمد مرة، وقل هو الله احد عشرین مرة...» الى آخر.^۱

هر کس شب نیمه ماه رجب چهارده رکعت نماز بخواند و در هر رکعت سوره حمد را یک مرتبه و قل هو الله احد را بیست مرتبه بخواند...» الى آخر.

و حدیث: «إن شهر رجب شهر عظیم، من صام منه يوماً كتب الله له صوم ألف سنة...» الخ.^۲

ماه رجب ماه بزرگی است، هر کس یک روز در آن ماه روزه بگیرد خداوند ثواب روزه هزار سال را برای او می نویسد.

آنچه گذشت قسمتی بسیار کم از احادیث موضوع و نادرست در مورد فضل و بزرگی ماه رجب بود، که هدف اشاره و آگاهی بر عدم اختصاص ماه رجب به روزه و یا نماز و یا سایر موارد دیگر بود، و آنچه بیان شد برای آگاه شدن کافی است، و آنچه هم بیان نشده می توان در کتاب هایی که احادیث موضوع و دروغ در آنها بیان شده جستجو کرد، والله الهادی إلى سواء السبیل ... والله اعلم.

۱- حدیث موضوع: به کتاب الموضوعات ابن جوزی، (۱۲۶/۲) و تبیین العجب، ص (۲۵) و الفوائد المجموعه، ص (۵۰) حدیث شماره: ۱۴۷ مراجعه شود.

۲- حدیث موضوع: به کتاب الموضوعات ابن جوزی، (۲۰۶/۲-۲۰۷) و تبیین العجب، ص (۲۶) و الفوائد المجموعه، ص (۱۰۱) حدیث شماره: ۲۸۹ مراجعه شود.